

logický, filozofický a psychoanalytický rozmer jeho tvorby, ako aj dobový ideový a umelecký kontext. Vydanie Súborného dramatického diela je základným predpokladom pre ďalší výskum, ktorý by však v budúcnosti mal okrem precizovania dramatických „variácií“ integrovať i Barčovo prozaické dielo.

Dagmar Kročanová-Roberts

Vyvýjalová, Mária: MATEJ BEL A IDEA OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI. Martin, Matica slovenská 2001. 268 s.

Po veľkom projekte výskumu života a diela Mateja Bela, súvisiacom s oslavami 300. výročia jeho narodenia, ktorý napokon síce nenadobudol plánované rozmery, ale predsa priniesol určité výsledky v podobe viacerých publikácií vydaných v osemdesiatych rokoch minulého storočia, sa v ostatných dvoch desaťročiach stretávame v odbornej spisbe s jeho menom až príliš zriedkavo. O to viac možno oceniť novú monografickú prácu o tejto pozoruhodnej postave našich dejín, vedy, pedagogiky i literatúry, ktorú vydala Matica slovenská v edícii Osobnosti slovenskej histórie v roku 2001.

Názov publikácie azda na prvý pohľad pôsobí dojmom poplatnosti téme dnes toľko preferovanej v médiách i publicistike, autorke však zjavne ide predovšetkým o prezentovanie vlastných názorov a zistení ako výsledkov svojho celoživotného výskumu. Z rozličných aspektov pritom sleduje, ako si Matej Bel razil cestu k „novodobému svetonázoru a filozofickej etike“ (úvod na s. 5). Značná časť práce je koncipovaná viac-menej polemicky voči „tradičným“ pohľadom na M. Bela, ktoré vzišli predovšetkým z pier historikov J. Tibenského, P. Horvátha, P. Ratkoša a ďalších, hoci autorka sama často zostáva pri „tradičnej“ (a zväčša dnes už prekonanej) terminológii, ako naprí-

klad „stredoveké tmárstvo“ (úvod), „neprekročil prah náboženského svetonázoru“ (s. 13) a pod. Opozičný postoj M. Vyvýjalovej možno vnímať už od začiatku prvej kapitoly, kde spresňuje dátum Belovho narodenia, cez pohľady na jeho náboženské presvedčenie, vydávanie novín Nova Posoniensia, autorstvo niektorých spisov, až po interpretáciu jeho sociálnych a ekonomických názorov.

Prvé dve kapitoly práce sledujú formovanie Belovho filozofického a teologického myslenia – autorka pritom rozhodne odmieta názor o Belovom pietizme, ktorý podľa nej do slovenskej historiografie uviedol Ján Oberuč (s. 34 a n.). Bel sa podľa nej pod vplyvom filozofie F. Bacona, R. Descartesa, B. Spinozu, S. Pufendorfa, J. Locka a Ch. Thomasia prepracoval až k panteistickému učeniu (s. 44 a inde) a vyvýšeniu filozofickej etiky nad kresťanskú (s. 27), svetského zákona nad evanjelium (s. 234). Autorka sa pritom opiera o svoje štúdium Belovho rukopisného diela (či skôr poznámok zo študovanej literatúry) *Miscellanea scientifica*, v ktorých nachádza z Belov príklon k Spinozovmu panteizmu a „novodobému chápaniu prírody“ (s. 48 a n.), ako aj o – podľa nášho názoru trochu pochybnú – interpretáciu jeho predhovoru k hallskej Biblii.

V nasledujúcej kapitole autorka sleduje Belove aktivity v hnutí uhorských protestantov za náboženskú slobodu. Osobitnú pozornosť venuje spisu *Collyrium apocalypticum* (vydaný r. 1725 v púchovskej evanjelickej tlačiarni), keďže podľa jej mienky úzko súvisí s hnutím trenčianskych evanjelikov za náboženskú slobodu a mylne sa zaraďuje medzi protireformačné spisy. Autor spisu je neznámy, M. Vyvýjalová sa však nazdáva, že ním je M. Bel – dokazuje to podobnosťou myšlienok s rukopisnými *Miscellanea* a tvrdí, že je odpoveďou na protireformačný spis *Opusculum theologicum*, ktorý vyšiel r. 1721 v trnavskej tlačiarni.

Kontroverzne môže na mnohých pôsobiť i nasledujúca kapitola o latinských novinách Nova Posoniensia, ktoré vychádzali v Brati-

slave v rokoch 1721 – 1722. Napriek tvrdeniam viacerých historikov (napr. J. Tibenského), že nejestvuje nijaký historický doklad o tom, že by bol M. Bel iniciátorom, redaktorom či vydavateľom týchto novín, autorka presviedča o opaku predovšetkým odkazmi na jeho zachovanú korešpondenciu a tvrdí, že v staršej historiografii jeho redaktorstvo nikto nespochybňoval (s. 111). Príkladmi príspevkov o britskej parlamentnej monarchii poukazuje na skutočnosť, že M. Bel ich uverejňoval s konkrétnym politickým zámerom, čo podľa nej potvrdzuje aj jeho rukopisný návrh na reformu uhorskej ekonomiky *Tabella cogitationum...* (ktorého autorstvo je tiež neisté).

Ďalšia kapitola je venovaná predovšetkým spisu *Murices... sive apologia*, vydanému v Púchove r. 1728. Autorka podáva genézu domnienky o autorstve Jána Baltazára Magina a tvrdí, že sa do slovenskej historiografie dostala bez skúmania skutočného obsahu *Apológie* (s. 144 a n.). Rozborom textu tohto spisu dospela k presvedčeniu, že je iba „naoko“ písaný z katolíckeho pohľadu a že v skutočnosti je reakciou na protireformačný spis Michala Bencsika *Novissima diaeta...* (Trnava, 1722), obsahujúci návrhy na spoločenskú diskrimináciu protestantov. Autorka zároveň opäť zdôrazňuje, že za pôvodcu *Apológie* pokladá jednoznačne Mateja Bela. Tento názor publikovala po prvý raz v roku 1976, dosiaľ však nebol akceptovaný.

V kapitole *Idea občianskej spoločnosti* autorka opäť na početných príkladoch predovšetkým z *Apológie* poukazuje na Belov vzor v Lockovom spise *Two Treatises of Government* – ide znova o tvrdenie, ktoré sa od publikovania v roku 1977 nestretlo so súhlasom.

Kapitola *Za zrušenie nevoľníctva* sa opiera o rukopis *De servitute...*, ktorého rozbor ukazuje, že Bel sa otvorene postavil proti absolútnej moci a feudalizmu. M. Vyvjalová tvrdí, že ide o Belov vlastný – kaligraficky napísaný – rukopis, viacerí historici to však

spochybňujú. Rovnako i rukopis *Tabella cogitationum...*, ktorému sa autorka venuje v poslednej kapitole, podľa nej dokazuje Belove protifeudálne názory a je vlastne projektom reformy uhorskej feudálnej ekonomiky. Treba však povedať, že ani autorstvo tohto spisu nie je jednoznačné. J. Tibenský i A. Špiesz Belovo autorstvo popierajú, v spise dokonca nachádzajú feudálny obsah.

Monografia M. Vyvjalovej je teda odvážnym pokusom o nový pohľad na Mateja Bela ako moderného mysliteľa, ktorého reformné snahy motivovala myšlienka slobodného občana a konfesijného zrovnoprávnenia. Škoda len, že mnohé tézy tejto práce vychádzajú z interpretácie diel, ktorých autorstvo nie je jednoznačné. Treba však oceniť množstvo po latinsky písaného materiálu, ktoré autorka preštudovala, a vysloviť nádej, že preklad aspoň časti z neho sa raz dočká uverejnenia, aby sa tak dielo nášho veľkého polyhistora stalo prístupným širšiemu okruhu bádateľov, a tak bolo možné prehodnotiť tradičné i netradičné pohľady na M. Bela z viacerých strán a na väčšom fóre.

Katarína Minaričová

Brown, Petr: *TĚLO A SPOLEČNOST*. Muži, ženy a sexuální odříkání v raném křesťanství. Brno, CDK 2000. 435 s.

Peter Brown sa vo svojej knihe *Tělo a společnost* podujal novátorsky priblížiť chápanie človeka v jeho telesných a duševných rozmeroch prostredníctvom sledovania premenlivých vzťahov voči ľudskému telu, rôznym formám zdržanlivosti, celibátu a celoživotnému panstvu i panictvu na začiatku nášho letopočtu. Vzťah k človeku a k jeho telu autor vykresľuje na pozadí spoločensko-historických a náboženských premien na konci antiky a v prvých storočiach formovania a upevňovania sa kresťanstva.